

5. Zvarych, M.S. (2022). *Psykhologichni osoblyvosti ahresyvnosti ditei molodshoho shkilnogo viku iz riznym rivnem tryvozhnosti*. [Psychological features of aggressiveness in primary school children with different levels of anxiety]. Chernivtsi, URL:https://archer.chnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/6593/1/Educ_2023_113.pdf (data zvernennia 9.04. 2025). [in Ukrainian].

6. Kolupaieva, A.A. (2019). *Navchannia ditei z osoblyvymy osvithnyimi potrebamy v inkluzyivnomu seredovyshti: navchalno-metodychnyi posibnyk/ A. A. Kolupaieva, O. M. Taranchenko*. [Teaching children with special educational needs in an inclusive environment: a teaching and methodological manual/ A. A. Kolupaieva, O. M. Taranchenko]. Kharkiv: Vyd-vo «Ranok». 304 s. [in Ukrainian].

7. Prokhorenko, L.I., Babiak, O.O., Nedozyim, I.V., & Batasheva, N.I. (2018). *Bariery v navchanni ta uchasti ditei iz kohnityvnymy porushenniamy: osoblyvosti rozvytku ditei iz ZPR, RAS, HRDU: metodychnyi visnyk*. [Barriers in the education and participation of children with cognitive impairments: peculiarities of the development of children with SEN, ASD, GRDU: methodical bulletin]. Chernivtsi: Bukrek. [in Ukrainian].

8. Synov, V.M., & Kovalenko, V.Ie. (2019). *Osoblyvosti orhanizatsii inkluzyivnogo navchannia ditei z intelektualnymy porushenniamy. Inkluzyivne ta intehrovane navchannia: stan, problemy i perspektyvy: zbirnyk naukovykh prats*. [Peculiarities of organizing inclusive education for children with intellectual disabilities. Inclusive and integrated education: status, problems and prospects: collection of scientific works]. S. 140–145. [in Ukrainian].

9. *Uchni pochatkovykh klasiv iz porushenniamy intelektualnogo rozvytku: navchannia ta rozvytok : navchalno-metodychnyi posibnyk [Primary school students with intellectual disabilities: learning and development: teaching and methodological manual] /O. V. Chebotarova, I. V. Hladchenko*. Kharkiv : Vyd-vo «Ranok», 2020. 128 s. [in Ukrainian].

10. Yakovleva, O.V. (2015). *Prychyny ahresyvnoi povedinky molodshykh shkoliariv*. [Causes of aggressive behavior in younger schoolchildren]. *Visnyk LNU imeni Tarasa Shevchenka*, №1. S. 296–302. [in Ukrainian].

11. Voulgaridou, Ioanna, & Kokkinos, C.M. (2019). *Measuring relational aggression in children and adolescents: A systematic review of the available instruments*. *Aggression and Violent Behavior*, 46, 82–97. <https://doi.org/10.1016/J.AVB.2019.02.002> [in English].

12. Saatchi, B., Agbayani, C.J.G., Clancy, S.L., & Fortier, M.A. (2023). *Measuring irritability in young adults: An integrative review of measures and their psychometric properties*. *Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing*, 30(1), 35–53. <https://doi.org/10.1111/JPM.12851> [in English].

Матеріал надійшов до редакції 03.05.2025

УДК 376-056

Наталія Савінова,

доктор педагогічних наук, професор

sonata16@i.ua

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-2617-8221>

Researcher ID Scopus AU-ID 57225941249

Nataliia Savinova,

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

вул. 68 Десантників, 10, Миколаїв, Україна

Black Sea National University named after Petro Mogyla, Mykolaiv, Ukraine

St. 68 Desantnykiv, 10 , Mykolaiv, Ukraine

Анастасія Нездатна,

викладач університету, аспірант

nezdatnaya@gmail.com

ORCID ID <https://orcid.org/0009-0008-0521-0089>

Researcher ID [rid65459](https://orcid.org/0009-0008-0521-0089)

Anastasiia Nezdarna,

university teacher, postgraduated

Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

вул. 68 Десантників, 10, Миколаїв, Україна

Black Sea National University named after Petro Mogyla, Mykolaiv, Ukraine

St. 68 Desantnykiv, 10 , Mykolaiv, Ukraine

Інститут спеціальної педагогіки та психології

імені Миколи Ярмаченка НАПН України, м.Київ, Україна

вул. М. Берлинського, 9, Київ, Україна

Mykola Yarmachenko Institute of Special Pedagogy and Psychology

of the NAES of Ukraine, Kyiv, Ukraine

St. M. Berlynskoho, 9, Kyiv, 04060, Ukraine

ЗАВДАННЯ З ФОРМУВАННЯ ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ЧИННИХ ОСВІТНІХ ПРОГРАМАХ

FORMATION TASKS OF DIALOGICAL SPEECH IN CHILDREN OF OLDER PRESCHOOL AGE IN CURRENT EDUCATIONAL PROGRAMS THAT ARE IMPLEMENTED IN PRESCHOOL EDUCATION INSTITUTIONS

Анотація. Мета статті – представити вимоги до сформованості діалогічного висловлювання у дітей старшого дошкільного віку згідно з чинними освітніми програмами, що реалізуються в закладах дошкільної освіти та в молодших класах спеціальних закладів середньої освіти.

Згідно з Базовим компонентом дошкільної освіти сформованість комунікативної компетентності дітей складається з таких елементів: здатності будувати діалог у різних формах конструктивної взаємодії, сформованості мовленнєвої інтенції до вербальної взаємодії з однолітками і дорослими, здатності розуміти свої потреби та заявляти про свої наміри й бажання, узгоджувати свої інтереси та дії з кордонами інших, домовлятися, за потреби аргументовано відстоювати свою позицію [1].

На кожному освітньому рівні систему освіти орієнтовано на формування всебічно гармонійно розвиненої особистості, здатної спілкуватися, набуваючи та реалізуючи отриманні знання з метою індивідуального та соціального становлення особистості за рахунок вербального спілкування.

Значний вклад у дослідження проблеми формування мовленнєвої діяльності, комунікативної діалогічної взаємодії дітей із тяжкими порушеннями мовлення як умови розвитку комунікативної компетентності внесли українські вчені (Н. Базима, Е. Данілавічюте, Ю. Рібцун, Н. Савінова, І. Мартиненко, Л. Трофименко, М. Шеремет та ін.). Розвиток діалогічного мовлення дітей дошкільного віку представлено українськими вченими у психолінгвістичному та лінгвістичному аспектах (Л. Калмикова, М. Кочерган, Л. Мацько, О. Селіванова та ін.); лінгводидактичному аспекті (А. Богуш, М. Вашуленко, Н. Гавриш, Т. Донченко, Н. Луцан, А. Чулкова та ін.).

Формування зв'язного діалогічного висловлювання є провідним завданням практичного опанування мовою, розвитку інтелекту та самосвідомості дитини, позитивно впливає на формування особистісних якостей, таких як: ініціативність, комунікабельність, доброзичливість, креативність тощо. Діалогічне мовлення дитини актуалізує мислення, приводить до трансляції вербальної думки, легкості комунікації із оточуючими, трансформації власних ідей, суспільної діяльності.

Ключові слова: спеціальна освіта, інклюзія, мовленнєві компетентності, корекційна педагогіка, діалог.

Abstract. The purpose of the article is to present the requirements for the formation of dialogic expression in children of senior preschool age according to the current educational programs implemented in preschool institutions and in the younger grades of special secondary education institutions. According to the Basic Component of Preschool Education, the formation of children's communicative competence consists of the following elements: the ability to build a dialogue in

various forms of constructive interaction, the formation of speech intention for verbal interaction with peers and adults, the ability to understand one's needs and declare one's intentions and desires, to coordinate one's interests and actions with the boundaries of others, to negotiate, and, if necessary, to defend one's position with arguments [1].

A significant contribution to the study of the problem of the formation of speech activity, communicative dialogical interaction of children with severe speech disorders as a condition for the development of communicative competence was made by Ukrainian scientists (N. Bazima, E. Danilavichyutye, Yu. Ribtsun, N. Savinova, I. Martynenko, L. Trofymenko, M. Sheremet, etc.). The development of dialogical speech of preschool children is presented by Ukrainian scientists in psycholinguistic and linguistic aspects (L. Kalmykova, M. Kochergan, L. Matsko, O. Selivanova, etc.); linguodidactic aspect (A. Bogush, M. Vashulenko, N. Gavrish, T. K. Donchenko, N. Lutsan, A. Chulkova, etc.).

The formation of coherent dialogical utterance is the leading task of practical language mastery, the development of the child's intelligence and self-awareness, and has a positive effect on the formation of personal qualities such as initiative, competence, sociability, friendliness, creativity, etc. The child's dialogical speech contributes to the actualization of thinking, the transmission of verbal thought, ease of communication with others, the transformation of one's own ideas, and social activity.

Key words: special education, inclusion, speech competences, corrective pedagogy, dialogue.

Актуальність дослідження. Необхідною умовою соціалізації особистості є комунікація, яка забезпечує потреби у самореалізації, міжособистісному спілкуванні, міжкультурному діалозі. Формування діалогічного мовлення, комунікативної активності дітей старшого дошкільного віку є одним із провідних завдань сучасної дошкільної освіти, Нової української школи.

Закони України «Про освіту» (2017), «Про загальну середню освіту» (2020), «Про дошкільну освіту» (2024) проголошують забезпечення рівного доступу до освіти дітей, визначають право кожної дитини на соціальну інтеграцію, незалежно від її інтелектуального, фізичного, мовленнєвого розвитку.

У Державному стандарті дошкільної освіти – Базовому компоненті дошкільної освіти (2021) – виокремлено освітній напрям «Мовлення дитини». Мовленнєва компетентність визначається як «здатність дитини продукувати свої звернення, думки, враження тощо в будь-яких формах мовленнєвого висловлювання за допомогою вербальних і невербальних засобів. Мовленнєва

компетентність об'єднує фонетичний, лексичний, граматичний, діалогічний, монологічний складники, засвідчує їх взаємозалежність і взаємозумовленість та конкретизує їх зміст» [1, с.18]. Серед навичок, якими дитина має оволодіти, що характеризують сформованість мовленнєвої компетентності дитини, визначається таке: «Ініціює і підтримує розпочату розмову в різних ситуаціях спілкування, відповідає на запитання співрозмовника і звертається із запитаннями, орієнтується в ситуації спілкування, вживає відповідні мовні і немовні засоби для вирішення комунікативних завдань; дотримується правил мовленнєвої поведінки та мовленнєвого етикету» [1, с.19].

Аналіз попередніх досліджень та публікацій. Згідно з Базовим компонентом дошкільної освіти, комунікативна компетентність дітей визначається у здатності «будувати діалог у різних формах конструктивної взаємодії, сформованості мовленнєвої інтенції до вербальної взаємодії з однолітками і дорослими, здатності розуміти свої потреби та заявляти про свої наміри й бажання, узгоджувати свої інтереси та дії з кордонами інших, домовлятися, за потреби аргументовано відстоювати свою позицію» [1, с.19].

Окремо представляються критеріальні складники: емоційно-ціннісне ставлення, сформованість знань, навичок.

Табл. 1. Критеріальні складники сформованості діалогічної компетентності дітей старшого дошкільного віку за Базовим компонентом дошкільної освіти

Критеріальні складники	Показники
Емоційно-ціннісне ставлення	виявляє інтерес до активного спілкування з іншими людьми; у різних повсякденних ситуаціях, і при безпосередньому контакті, і в телефонній розмові або спілкуванні в інтернеті. Цінує гарні стосунки з рідними, знайомими, друзями, тому намагається не конфліктувати, враховувати інтерес інших, узгоджувати з ними свої дії, діяти разом, злагоджено.

Сформованість знань	знає і володіє етикетними комунікативними формулами (привітання, звертання, прохання, висловлення подяки, вибачення тощо); різні форми мовленнєвих висловлювань відповідно до ситуацій. Має початкові уявлення про способи, переваги і недоліки цифрової комунікації.
Навички	вільно й невимушено вступає в розмову з дітьми і дорослими, використовуючи різні форми звертання та репліки; виявляє ініціативу в спілкуванні, будує різні типи діалогу між двома-чотирма дітьми; виявляє здатність домовлятися («Нумо так...»), звертатися по допомогу («Допоможіть мені, будь ласка»), пропонувати допомогу («Я можу вам допомогти»); використовує різні вербальні та невербальні засоби для привітання, висловлення подяки тощо; володіє різними формами мовленнєвих висловлювань (питання, зустрічне питання, згода, уточнення, заперечення, сумнів, прохання, вимога, ігрова вимога, дозвіл, порада, відмова, спонукання, задоволення, здивування, вдячність, жаль, невдоволення, вдячність, пояснення, міркування, доказ та ін.) відповідно до різних ситуацій спілкування з дорослими та однолітками. Може проаналізувати та пояснити причини виникнення суперечливих чи конфліктних ситуацій, виявляє суперечності (невідповідності) та аргументи «за» і «проти», висуває версії можливого розгортання подій («Що б сталося, якби...?», «Слід вчинити так..., тому що...» та ін). Бере участь у перемовинах. Тримається в діалозі невимушено, розмовляє тактовно.

Формування діалогічної компетентності дітей старшого дошкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення не втрачає актуальності як у дошкільній логодидактиці, так і в логопедії. Аналіз чинних освітніх програм дошкільної освіти щодо формування діалогічної компетентності у дітей старшого

дошкільного віку дасть змогу конкретизувати зміст, завдання, засоби, методи й прийоми у загальному контенті системи роботи з розвитку діалогічної компетентності дітей дошкільного віку в закладі дошкільної освіти.

Мета статті – представити вимоги до сформованості діалогічного висловлювання у дітей старшого дошкільного віку згідно з чинними освітніми програмами, що реалізуються в закладах дошкільної освіти та в молодших класах спеціальних закладів середньої освіти.

Методи дослідження. У статті використано теоретичні (аналіз, синтез, дедукція освітніх програм), емпіричні (порівняння, вивчення схожості та відмінностей представлених програм щодо формування діалогічної компетентності дітей старшого дошкільного віку) та спеціальні методи (контент-аналіз, вивчення текстів та документів) методи дослідження.

Виклад основного матеріалу. Формування вербального діалогічного висловлювання, комунікативної активності й інтерактивної взаємодії є провідним завданням практичного опанування мови в дошкільному віці.

Завдання з формування діалогічного мовлення дітей дошкільного віку представлено в комплексних освітніх програмах.

Табл. 2. Аналіз чинних освітніх програм для дошкільників

N	Показники діалогічної компетентності дитини (шостий (сьомий)) рік життя)
1.	<p>«Впевнений старт» Освітня програма для дітей старшого дошкільного віку (за заг. наук. ред. Т. Піроженко, 2017) Розділ «Комунікативна діяльність». [5, с. 6] Подається визначення понять комунікативна діяльність, або спілкування дитини старшого дошкільного віку як самостійний вид специфічно дитячої діяльності, в якому формуються та розвиваються комунікативні навички та навички взаємодії. Головним навчальним змістом діяльності спілкування є розуміння іншої людини. Кінцевим результатом у спілкуванні виступає адекватність дій (емоційних, мовленнєвих, поведінкових) різноманітним ситуаціям спілкування (в грі, в пізнавально-дослідній та інших видах діяльності, які забезпечують взаєморозуміння</p>

між учасниками комунікації). Невербальні засоби спілкування та мовленнєве висловлювання (думка, що оформлена у мовлення) є інструментальними засобами комунікативної діяльності. Саме тому вони виступають освітнім змістом «научіння» кожної дитини правильно та адекватно, відповідно до ситуацій спілкування, використовувати різноманітні засоби комунікації. Визначення «діалогічна компетентність» не використовується, окремо не вживається.

Освітні завдання. [5, С. 6–8]

Розвивати: навички ефективної комунікації (спільна взаємодія, взаєморозуміння результатом яких задоволені всі учасники); вміння брати участь в організованих дорослими різних форматах спілкування (очно, дистанційно-традиційна пошта, скайп, чати, листівки тощо); інтерес до спілкування з іншими людьми, до нових контактів (спілкування) з цікавими новими людьми; мотивацію до пізнання себе та інших людей; потребу знайомитися із внутрішнім світом людей (що відчуває, чим цікавиться, який має характер).

Навчати: слухати іншу людину; узгоджувати свої дії з діями інших людей; враховувати інтереси інших; діяти в команді, злагоджено; свідомо обирати партнерів для різних ситуацій взаємодії; уникати ситуацій непорозуміння, миритися, якщо це потрібно; активно та виразно використовувати невербальні засоби комунікації; будувати різні форми мовленнєвих висловлювань: запитання, зустрічне запитання, згода, уточнення, заперечення, запит, сумнів, прохання, вимога; спілкується за інтересами (наприклад, за видами діяльності – малювання, танці, спорт тощо); за допомогою дорослого аналізує різні за характером та результатом ситуації спілкування, знаходить причини виникнення суперечливих чи конфліктних ситуацій, виявляє суперечності (невідповідності), знаходить аргументи «за» і «проти», висуває версії можливого розгортання подій («Що б трапилося, якби?», «Треба вчинити так..., тому що...» тощо); набуває досвіду встановлення контактів (знайомство, самопрезентація); за допомогою дорослого та/або самостійно аналізує різні за характером та результатом ситуації спілкування на основі серії сюжетних малюнків, встановлює хронологію подій, пояснює/обґрунтовує власну думку; ігрова вимога, дозвіл, порада, відмова, спонукання, задоволення, здивування, вдячність, співчуття,

невдоволення, пояснення, міркування, доказ, текст; домовлятися («Давай так...»); укласти угоди («Давай домовимося про... Я буду ... А ти будеш...»); діяти в команді (у кожного учасника гри – своя роль/функція); враховувати інтереси команди/групи; не конфліктувати, мирити друзів.

Створювати умови (ситуації), в яких дитина: спілкується за інтересами (наприклад, за видами діяльності – малювання, танці, спорт тощо); за допомогою дорослого аналізує різні за характером та результатом ситуації спілкування, знаходить причини виникнення суперечливих чи конфліктних ситуацій, виявляє протиріччя (невідповідності), знаходить аргументи «за» і «проти», висуває версії можливого розгортання подій («Що б трапилося, якби?», «Треба вчинити так..., тому що...» тощо); набуває досвіду встановлення контактів (знайомство, самопрезентація); за допомогою дорослого та/або самостійно аналізує різні за характером та результатом ситуації спілкування на основі серії сюжетних малюнків, встановлює хронологію подій, пояснює/обґрунтовує власну думку.

Заохочувати, зацікавлювати, надихати: до діалогу з дотриманням елементарних норм ведення розмови; удосконалювати вміння слухати і розуміти співрозмовника, формулювати і ставити запитання, відповідати відповідно до почутого; виявляти ініціативу у спілкуванні із навколишніми як дорослими, так і дітьми, водночас використовувати доречні форми ввічливого та лагідного звертання (залежно від віку, статі, соціальної ролі тощо співрозмовника); підтримувати розмову та подальші контакти, демонструвати включеність у спілкування вербальними та невербальними засобами; до активної комунікації у різних повсякденних ситуаціях (як при безпосередньому контакті, так і у телефонній розмові або спілкуванні через інтернет); до побудови конструктивних діалогів, полілогів між 2–4 дітьми, перемовин; активно використовувати різні форми мовленнєвих висловлювань відповідно до ситуацій (запитання, зустрічне запитання, згода, уточнення, заперечення, запит, сумнів, прохання, вимога, ігрова вимога, дозвіл, порада, відмова, спонукання, задоволення, здивування, вдячність, співчуття, невдоволення, пояснення, міркування, доказ, текст тощо; дослухатись до думки дорослого; поважати та враховувати думку іншого; доводити/обґрунтовувати власну думку.

Допомагати набувати досвіду: триматися в діалозі невимушено, розмовляти тактовно, переконливо, відчувати емоційний тон розмови та коригувати його у позитивний бік, відчуваючи загострення ситуації спілкування, коректно виявляти емоційне ставлення до предмета розмови чи співрозмовника;

щодо висловлювання прохання, вибачення, подяки, припущення, співпереживання тощо.

Розділ. Критерії оцінки розвитку дитини.

Комунікативна діяльність.

Показники засвоєння програми. [5, С. 37]

Емоційно-ціннісне ставлення. повсякденних ситуаціях, як при безпосередньому контакті, так і у телефонній розмові або спілкуванні через інтернет, зокрема Skype.

Сформованість знань.

Володіє етикетними формулами спілкування (привітання, звернення, прохання, вдячності, вибачення тощо); побудовою конструктивних діалогів, полілогів між 2–4 дітьми, перемовин. Активно використовує різні форми мовленнєвих висловлювань відповідно до ситуацій. Може проаналізувати та пояснити причини виникнення суперечливих чи конфліктних ситуацій, виявляє протиріччя (невідповідності) та аргументи «за» і «проти», висуває версії можливого розгортання подій («Що б сталося, якби?», «Варто вчинити так..., тому що...» тощо).

Життєві навички (компетентності)

Виявляє уміння домовлятися («Давай так...»), звертатися по допомогу («Допоможіть мені, будь ласка»), пропонувати допомогу («Я можу вам допомогти»); використовує різноманітні вербальні та невербальні засоби для привітання, висловлення подяки тощо. Вміє будувати конструктивні діалоги між 2–4 дітьми і підтримувати їх, бере участь у перемовинах. Тримається в діалозі невимушено, розмовляє тактовно.

Формат організації спільної діяльності вихователя з дітьми (карта активностей тижня) [5, с. 58]

Діяльність, організована дорослими з усіма дітьми протягом тижня

1. Мовленнєва діяльність: розвиток мовлення.

2. Мовленнєва діяльність: грамота.

	<p>3. Художньо-естетична діяльність (малювання/ліплення/аплікація/конструювання) + Мовленнєва діяльність: спілкування.</p> <p>Діяльність, організована дорослими протягом тижня, з підгрупами дітей, індивідуальна робота за ініціативою дорослого чи дитини.</p> <p>Самостійна діяльність дітей.</p> <p>Орієнтовні форми, методи, засоби освітньої роботи з дітьми.</p> <p>Комунікативна діяльність [5, с. 59]</p> <ul style="list-style-type: none"> – Розмови, інтерв'ювання, тематичні, етичні бесіди, комунікативні ситуації (звернення, прохання, вибачення, пропозиція, презентація, пояснення тощо), – театралізовані ігри з розігрування діалогів, віртуальні діалоги, полілоги; – педагогічні провокації; – парна, підгруппова робота, робота в малих підгрупах, що вимагає домовленостей. <p>Мовленнєва діяльність [5, с. 60]</p> <ul style="list-style-type: none"> – полілоги, творче розповідання, колективне сюжетоскладання, складання листів і пам'яток, бесіди, мовно-рухливі ігри, переказування літературних творів, виконання мовленнєво-творчих завдань (придумування початку і закінчення до запропонованих текстів, римування), заучування напам'ять.
2.	<p>«Дитина». Освітня програма для дітей від двох до семи років.</p> <p>Наук. кер. проекту – Огнев'юк В. О. (2020)</p> <p>Старша група. Розділ. «Фантазери-мрійники» шостий рік життя, підрозділ «Комунікативний розвиток особистості» [9, с. 244].</p> <p>Поняття, що використовуються: діалог, полілог, комунікативний розвиток.</p> <p>Освітні завдання [9, с. 244]: формувати інтонаційну виразність, усвідомлення дітьми мовлення, бажання говорити чітко, виразно, красиво й зрозуміло для інших; уміння брати участь у діалозі, задавати та відповідати на різні типи питань, уважне слухання, адекватність відповідей; сприяти збагаченню, якісному засвоєнню та активізації словника різними частинами мови, прислів'ями, образними виразами, антонімами, омонімами, епітетами; розумінню значення і смислових відтінків слів, оволодінню узагальненнями, багатозначними словами; звертатися із запитаннями до співрозмовників (дорослих та дітей), уважно слухати себе та інших; формувати</p>

навички спілкування з дорослими та дітьми: здатність спілкуватися державною мовою з дотриманням правил мовленнєвого етикету. Сприяти розвитку комунікативних умінь, емпатії.

Зміст педагогічної роботи. [9, с. 248]

Для дітей шостого року життя. Параграф «Розмовляємо». Розвивати діалогічне мовлення: вчити доречно відповідати на запитання різного характеру; звертатися із запитаннями, вислуховувати думку іншого; брати участь у діалогах, полілогах, дискусіях пізнавального характеру. Формувати початкові вміння вести дискусії з дорослими й однолітками, переконувати, приходити разом з іншими учасниками до того чи іншого висновку. Вчити виявляти ініціативу в діалогічному мовленні, розвивати вміння починати, підтримувати розмову, будувати різні форми діалогу, відтворювати діалог дійових осіб в іграх, доречно застосовуючи мовні засоби виразності.

Параграф «Спілкуємося майстерно». Продовжувати формувати потребу у спілкуванні з дорослими. Сприяти виявленню ініціативи до спільної з дорослими гри та інших видів діяльності, спілкування на основі поваги до співрозмовника. Підтримувати потребу дітей у спілкуванні з однолітками, сприяти засвоєнню етичних способів налагодження стосунків, привчати використовувати залежно від ситуації різноманітні способи спілкування – словесні, мимічні, пантомімічні. Учити відчувати та адекватно реагувати на настрій дорослих та однолітків під час спілкування. Активно застосовувати мовленнєві штампи для забезпечення комунікації у найрізноманітніших ситуаціях: вітання, знайомство, вибачення, подяки, прохання, привернення уваги, телефонної розмови, згоди, відмови, заборони, побажання тощо. Формувати здатність до орієнтації на погляди, думки, почуття інших людей, урахування вік, стать, соціальний статус особистості, комунікативні умови, характер взаємин між співрозмовниками тощо в конкретній життєвій ситуації спілкування; оцінювання себе з позиції партнерів спілкування. Формувати вміння правильно, чітко пояснювати свою думку й адекватно сприймати інформацію від партнера по спілкуванню, не лише будувати партнерські стосунки з

дорослими й дітьми в різних видах діяльності, а й усвідомлювати свою відповідальність за ці стосунки у різних життєвих ситуаціях.

Освітні результати: [9, с. 249] мають виразну дикцію; використовують у мовленні складні речення із сполучниками тощо; беруть активну участь у діалогах, полілогах пізнавального характеру, іграх-драматизаціях та інсценізаціях, дискусіях; доречно відповідають на запитання різного характеру, вміють переконувати та робити разом з іншими учасниками спільні висновки; вміють спілкуватися на рівні партнерських взаємин та взаємоповаги; активно застосовують мовленнєві штампи у різноманітних життєвих ситуаціях; при спілкуванні орієнтуються на погляди, думки, почуття інших людей.

Розділ «Дослідники» (сьомий рік життя), підрозділ «Комунікативний розвиток особистості»

[9, с. 319].

Для дітей старшого дошкільного віку при оцінці готовності до навчання в НУШ з точки зору компетентнісного підходу виділяють такі поняття. [9, с. 282]

Комунікативна готовність – готовність до довільного й продуктивного спілкування в контексті навчальної діяльності, наявність комунікативної ініціативи. У спілкуванні з дорослими й однолітками уважне ставлення до їхніх переконань, прояв ввічливості у спілкуванні, дотримання морально-етичних норм. Дитина вже здатна керувати своїми емоціями, розуміє необхідність спілкування, контролює свої бажання. Проявляє готовність вступати в діалог, вислухати не перебиваючи, дивлячись в обличчя співрозмовника.

Мовлення – вміння адекватно й доречно спілкуватися українською мовою в різних життєвих ситуаціях. Сформованість фонетичної, лексичної, граматичної, діалогічної та монологічної сторін мовлення.

Освітні завдання з розвитку зв'язного мовлення в рамках розділу «Комунікативний розвиток особистості» для семирічок: уміння брати участь у діалозі, полілозі, іграх-драматизаціях та інсценізаціях, дискусіях на пропоновану тематику, адекватно відповідати на запитання, звертатися із запитаннями до співрозмовників (дорослих і дітей), уважно слухати себе та інших; формувати

культуру мовленнєвого спілкування з дорослими та дітьми; дотримуватися правил мовленнєвого етикету в різних життєвих ситуаціях.

Зміст педагогічної роботи. [9, с. 320]

Параграф «Розмовляємо». Удосконалювати навички діалогічного з дорослими та дітьми, вільно підтримувати діалог, полілог, дискусію як вербальними, так і не вербальними засобами. Продовжувати формувати вміння міркувати, переконувати, доходити спільного висновку.

Параграф «Спілкуємося творчо». Удосконалювати навички емоційного відгуку на настрій співрозмовника під час спілкування, звертаючи увагу на пантоміміку (міміку обличчя, жести, рухи тіла). Вправляти дітей у словотворчості, римуванні, складанні розповідей, казок тощо. Працювати над красою і багатством мови дитини.

Освітні результати [9, с. 323]: говорять виразно, чітко, правильно вимовляючи звуки; використовують у мовленні різні типи речень; доречно використовують мовленнєві штампи для забезпечення комунікації з дорослими та дітьми в конкретних життєвих ситуаціях; відчувають настрій дорослих та однолітків під час мовленнєвого спілкування, адекватно реагують на нього.

Організаційні форми [9, с. 314]: ігрові вправи: кінезіологічні, на розвиток взаємодії та партнерства; творчі ігри: сюжетні ігри, конструктивно-будівельні ігри, ігри драматизації; ігри за правилами: дидактичні ігри, рухливі ігри, народні ігри, комп'ютерні ігри; педагогічне спілкування в колі, різні види занять, освітні ситуації та подорожі, тематичні проекти, прогулянки, екскурсії, дослідницько-пошукова діяльність, гурткова робота, продуктивна праця, самостійна діяльність дітей.

Підрозділ «Якщо в групі дитина з особливими освітніми потребами». [9, с. 363]

Освітні завдання для дітей з ООП: формувати компетентність дитини з особливостями психофізичного розвитку; базові якості і навички; допомагати дітям у подоланні труднощів в емоційній сфері; розвивати соціальні уміння; формувати певні моделі соціальної поведінки, здатності бути адекватним ситуації, вимогам й очікуванням однолітків і дорослого; формувати самооцінку дитиною власних висловлювань, вчинків, можливостей і досягнень у різних видах діяльності.

	<p>Зміст педагогічної роботи з дітьми з особливостями психофізичного розвитку:</p> <p>освітній процес в інклюзивних групах для дітей з особливими освітніми потребами (ООП) здійснюється відповідно до Базового компонента дошкільної освіти за окремими програмами, затвердженими МОН, та методиками, які враховують індивідуальні особливості психофізичного розвитку дітей, і рекомендації інклюзивно-ресурсних центрів. Мета закладу дошкільної освіти, в якому перебувають вихованці з ООП, – забезпечити індивідуально орієнтований, психолого-педагогічний і соціальний супровід як дітей, так і батьків.</p> <p>Форми взаємодії з дітьми: кооперативні групи, робота в парах, індивідуальні інструкції, самостійні заняття.</p> <p>Освітні результати: у дитини сформована життєва компетентність й основні базові якості і навички; готова до адекватної самооцінки власних висловлювань, вчинків, спілкування з однолітками й дорослими, можливостей і досягнень у різних видах діяльності; уміє долати труднощі емоційної сфери (формувати навички адекватної поведінки, самоконтролю; налагодження спілкування з однолітками, розв’язування конфліктів).</p>
3.	<p>«Світ дитинства». Комплексна освітня програма для дошкільних освітніх закладів. Наук. кер. акад. А. М. Богуш (2015)</p> <p>Старший дошкільний вік, Освітня лінія «Мовлення дитини», параграф «Зв’язне мовлення» [2, с. 175].</p> <p>Поняття, що використовуються в програмі (словник до програми):</p> <p>компетентність – рівень підготовленості для діяльності в певній сфері, ступінь оволодіння знаннями, способами діяльності, необхідними для прийняття правильних і ефективних рішень;</p> <p>компетенція – це сукупність знань щодо змістових і нормативних аспектів діяльності, володіння ними передбачає їх застосування, але не означає автоматичного використання;</p> <p>мовленнєва компетенція – вміння адекватно та доречно практично застосовувати мову в конкретних ситуаціях спілкування і навчання, використовуючи для цього мовні, немовні та інтонаційні засоби виразності мовлення [2,с.191];</p>

діамонологічна компетенція – розуміння зв'язного тексту, вміння відповідати на запитання і звертатись із запитаннями, підтримувати та розпочинати розмову, вести діалог, складати різні види розповідей [2,с.191];

мовлення діалогічне – форма мовлення, у якій відбувається безпосередній обмін висловлюваннями між двома чи кількома особами;

компетенція комунікативна – комплексне застосування мовних і немовних засобів з метою комунікації, спілкування в конкретних соціально-побутових ситуаціях, вміння орієнтуватися в ситуації спілкування, ініціативність спілкування [2, с. 190].

Показники засвоєння змісту педагогічною діяльністю по формуванню діалогічного мовлення [2, с. 176]: вільно й невимушено вступає у розмову з дітьми, дорослими як знайомими, так і незнайомими, використовуючи різні форми звертання та перші репліки, водночас пам'ятаючи правила спілкування з незнайомими людьми; виявляє ініціативу в спілкуванні з дорослими, звертається з різного типу запитаннями (Чому?, Як?, Навіщо?, Для чого?, Як ви гадаєте?, А як на ваш погляд? тощо); охоче підтримує розмову з дорослими; веде діалог на запропоновані теми; відповідає своєчасно на першу репліку, використовуючи стверджувальні слова-речення (так, так-так, авжеж, атож) та заперечні слова-речення (Ні!, Ой, ні!, У жодному разі, Не можу!, Не вийде!); розпитує (Розпитай Незнайка, що він любить); уникає грубих, зневажливих слів; будує різні форми діалогу між двома-чотирма дітьми на пропозицію вихователя як на заняттях, так і в повсякденному житті; вживає зменшувально-пестливі форми звертання та пестливі слова; не втручається в розмову інших; виконує словесні доручення, звітує про їх виконання; уміє запитати, відповісти на запитання (співрозмовника, за змістом картини, художнього твору), заперечити, подікувати, вибачитися, розповісти про себе, започаткувати діалог (знайти першу репліку), використати вставні слова та речення; домовлятися, ввічливо ставитися до співрозмовників; передає словами і мімікою свою готовність до спілкування, бере почуте до уваги; виявляє свою зацікавленість у розмові, щирість висловлювання, враховує емоційний стан співрозмовників; розуміє, що словом можна не лише поліпшити настрій, а й образити.

	<p>Показники розвитку діалогічної компетенції. Ініціює і підтримує розпочату розмову в різних ситуаціях спілкування, відповідає на запитання співрозмовника і звертається із запитаннями, орієнтується в ситуації спілкування, вживає відповідні мовні і немовні засоби для вирішення комунікативних завдань; дотримується правил мовленнєвої поведінки та мовленнєвого етикету, коректно виявляє власне емоційне ставлення до предмета розмови і співрозмовника та корегує його залежно від ситуації спілкування.</p> <p>В параграфі «Вивчення української мови як державної» [2, с. 178] наголошено про необхідність вчити: будувати діалог відповідно до ситуації або на запропоновану тему; інтонаційно передавати запитання та відповіді; відповідати на запитання (за змістом картин, під час бесіди про художній твір, в ігрових ситуаціях); переказувати невеличкі знайомі оповідання та казки за запитаннями вихователя.</p> <p>Організаційні форми. Набуття різних видів компетенцій дитиною відбувається в різних видах діяльності: ігровій, сенсорно-пізнавальній, мовленнєвій, художньо-мовленнєвій, образотворчій, предметно-практичній, трудовій тощо. Прагнення віддавати перевагу грі як провідному виду діяльності, самостійно реалізовувати власні ігрові задуми, використовуючи сюжетно-рольові ігри, конструкторсько-будівельні ігри, театралізовані ігри, ігри з правилами та іграшками.</p> <p>Комплексна програма Світ дитинства містить низку логічно та послідовно викладених завдань розвитку, навчання та виховання у дітей соціально-психологічної готовності дитини до шкільного життя, що стає можливим, якщо сформувати в неї вміння вибудовувати взаємини з близькими людьми в родині, вихователями та іншими дорослими в ДНЗ, окремими дітьми та однолітками групи як спільнотою. [2, с.18]</p>
4.	<p>«Освіта і піклування».</p> <p>Програма освіти дітей раннього та дошкільного віку (Education Care), упорядники – Володимир Воронов, Катерина Ковальчук, Ольга Рейпольська, Світлана Сисоєва, Катерина Станкевич, Наталія Піканова (2021)</p> <p>Розділ «Освіта та піклування про дітей шостого (сьомого) року життя», освітній напрям «Мовлення дитини» [4, с. 325].</p>

Поняття, що виділяються у програмі: мовленнєва компетентність, комунікативна компетентність, художньо-мовленнєва компетентність.

Пояснювальна записка [4, с.23]

Формування необхідних компетентностей в цій програмі передбачається через розвиток емоційно-ціннісного ставлення до компетентності, забезпечення сформованості знань із даної теми та застосування цих знань на практиці у формі оволодіння навичками. Тобто виділяють три складові формування компетентності: емоційно-ціннісне ставлення, когнітивна складова та діяльнісна складова.

- Я хочу це робити (бо мені цікаво, важливо...) – емоційно-ціннісне ставлення.
- Я знаю, як це робити (бо мені розповіли, показали, а я слухав/слухала і дивився/дивилася, адже мені цікаво, важливо), – когнітивна складова.
- Я можу це робити, коли потрібно, бо вмію це робити (адже мені пропонували це робити, і я пробував/пробувала; мене не сварили за помилки, тому я не боюся пробувати далі; мені допомагали зробити краще, тому я хочу пробувати далі, аби щоразу робити краще й отримувати радість від того, що в мене виходить), – діяльнісна складова.

Підрозділ «Мовленнєва компетентність» [4, с.327]

Формування емоційно-ціннісного ставлення відбувається через демонстрацію педагогом та іншими дорослими: власних позитивних емоцій від різних форм та способів мовленнєвої діяльності, використання сучасних засобів комунікації, жартів; інтересу щодо емоційного ставлення дитини до подій навколишнього світу; власних емоційних вражень від подій та художніх творів.

Вчити: орієнтуватися в ситуації спілкування; проявляти ініціативність, стриманість у спілкуванні, культуру мовленнєвої комунікації.

Спонукати: самостійно вступати у розмову з дітьми, вести організований (стимульований) діалог на запропоновану тему, груповий діалог (бесіду); відповідати на запитання співрозмовника і звертатися із запитаннями; підтримувати запропонований діалог відповідно до теми, не втручатися в розмову інших; спілкуватися українською мовою.

Розвивати здатність: розгорнутого, послідовного, логічного, зв'язного мовлення; пояснювати мораль казки, зміст соціально-побутових казок; адекватно оцінювати поведінку їхніх героїв, висловлювати своє ставлення до них.

Підрозділ «Комунікативна компетентність» [4, с. 331]

Формування емоційно-ціннісного ставлення відбувається через демонстрацію педагогом та іншими дорослими власної уваги та доброзичливості: при спілкуванні з дитиною, коли дитина намагається ділитися враженнями з ровесниками, знайомими дорослими; коли дитина цінує гарні стосунки з рідними, знайомими, друзями; намагається не конфліктувати, враховувати інтереси інших, узгоджувати з ними свої дії, діяти разом, злагоджено; коли дитина виявляє інтерес до активного спілкування з іншими людьми, зокрема цифровими засобами, зацікавлено слухає та спостерігає за іншими.

Для формування когнітивної складової важливе виконання таких завдань.

Вчити: етикетні комунікативні формули (привітання, звертання, прохання, висловлення подяки, вибачення тощо); різні форми висловлювань відповідно до різних життєвих ситуацій.

Формуванню діяльнісної складової сприяє виконання таких завдань.

Спонукаючи: користуватися різними формами мовленнєвих висловлювань (зустрічне запитання, уточнення, спонукання, вдячність, жаль, невдоволення, пояснення, міркування, доказ тощо); регулювати силу голосу відповідно до ситуації; використовувати загальноприйняті форми вітання, звертання, пошани, подяки.

Формувати здатність: повідомляти про власні негативні емоції від слів та дій інших у формі «Я-повідомлень»; використання різних способів самопрезентації; справедливо обґрунтовувати свої вимоги, пропозиції, оцінку.

Розвивати здатність: самостійно вступати в розмову з дітьми; вести організований (стимульований) діалог на запропоновану тему, груповий діалог (бесіду); висловлювати власну думку та пояснювати її; вислуховувати чужу думку не перебиваючи; виявляти повагу до чужої думки; відстоювати свою точку зору спокійно у ввічливій формі; домовлятися, враховуючи свої інтереси та інтереси інших; висловлювати захоплення чиймись діями чи результатами праці; робити

компліменти; використовувати слова підтримки товаришам і собі під час ігор з елементами змагання; аналізувати та пояснювати причини виникнення суперечливих чи конфліктних ситуацій; висувати версії можливого розгортання подій («Що б сталося, якби?», «Слід вчинити так, тому що» тощо); брати участь у перемовинах; триматися в діалозі невимушено, розмовляти тактовно; звертатися по допомогу, якщо відчуває труднощі під час діяльності.

Визначення «діалогічна компетентність» не використовується, окремо не вживається.

Орієнтовна структура організації дня дошкільника. [4, с.17]

Інформація зі щоденного планування структурована за формою розпорядку дня, в якому послідовність процесів життєдіяльності дитини деталізована відповідно до вікової групи. Надано коментарі щодо: підготовки дорослого, який здійснює догляд та забезпечує освітній процес, до кожного наступного етапу; рекомендованого часу тривалості окремого етапу. Етапи пробудження, ранкової гігієни, а також активності наприкінці дня орієнтовані на виконання батьками. Ці етапи впродовж дня (від ранкової зустрічі до вечері включно) можуть реалізовуватися як педагогами освітніх закладів, так і батьками під час перебування дітей удома з різних причин. Кожен робочий день передбачає обов'язкові складові, як-от: самостійні дії; піклування про здоров'я; ранкові звичаї (ритуали); організація харчування; інтегровані заняття; проєктна діяльність; розваги; формування у дітей навичок упродовж ігрової, комунікативної, предметно-перетворювальної та навчальної діяльності.

5. «Соняшник». Комплексна програма розвитку, навчання і виховання дітей від 4-го до 6-го року життя. (Л. В. Калуська, 2014).

Розділ «Дослідник: розвиток, навчання і виховання дітей шостого року життя», підрозділ «Мовленнєво-комунікативний розвиток» [6, с.112].

Діалогічне мовлення розглядається як мовлення-пояснення, мовлення-міркування, а також ситуативні мимовільні висловлювання (непідготовлене мовлення), немовні форми спілкування.

Показники розвитку мовленнєво-комунікативної сторони: дитина включається і підтримує розмову, що виникла між нею і дорослим, між нею і дитиною; звертається

	<p>з різними запитаннями, відповідає на промовлені або поставлені запитання; будує діалог у стимульованому мовленні на запропоновані теми; використовує звертання, прості фрази, невербальні засоби спілкування [6, с.94]</p> <p>Програмні завдання з формування мовленнєво-комунікативного розвитку: ввічливо спілкуватися, використовуючи мовні та позамовні (жести, міміку) засоби і дотримуючись правил мовленнєвого етикету; виявляти ініціативу в спілкуванні, вміти звертатися до дорослих та дітей, підтримувати з ними розмову.</p> <p>Базовий рівень засвоєння дітьми знань, умінь та навичок за розділом Мовленнєво-комунікативний розвиток [6, с.115]:</p> <p>Має уявлення про ввічливі форми спілкування. Розпізнає ввічливі форми звертання, вітання, прощання. Діє: оцінює (корекція і самокорекція) власне та чуже мовлення. Серед показників готовності до школи виділяють мовленнєво-комунікативну готовність: достатній рівень розвитку мовленнєвих умінь(серед яких виділяють діалогічне мовлення), комунікативних навичок, що сприяють активізації мовленнєвої діяльності дітей. [6, с.140]</p> <p>Організаційні форми. Рухливі, народні, хороводні ігри, дидактичні ігри та вправи, музично-дидактичні, сюжетно-рольові, конструкторсько-будівельні ігри, гурткова робота. Завдання у розділах ускладнюються відповідно до віку дітей. Програмові завдання співвідносяться з освітніми лініями Базового компонента дошкільної освіти і передбачених ними результатів освітньої роботи з дітьми.</p> <p>Перелік фольклорних і художніх текстів, музичного репертуару, різних видів ігор, мистецьких творів та орієнтовна тематика занять подано у навчально-методичному посібнику до програми.</p>
6.	<p>«Стежини у Всесвіт». Комплексна програма для дітей раннього та передшкільного віку, наук. кер. – К. Крутій (2020)</p> <p>Освітній напрям «Мовлення дитини» [8, с.231].</p> <p>Визначення понять згідно тезауруса програми [8, с.239]</p> <p>Компетентність дитини передшкільного віку – одна з базисних характеристик особистості дитини передшкільного віку. Компетенція комунікативна – виявляється</p>

у вільному вираженні своїх бажань, намірів за допомогою вербальних та невербальних (жести, міміка) засобів.

Показники сформованості мовно-мовленнєвої компетентності: ініціює та підтримує розпочату розмову в різних ситуаціях спілкування, відповідає на запитання співрозмовника і звертається із запитаннями, орієнтується в ситуації спілкування, вживає відповідні мовні та немовні засоби для вирішення комунікативних завдань; дотримується правил мовленнєвої поведінки і мовленнєвого етикету та коректно виявляє власне емоційне ставлення до предмета розмови і співрозмовника, коригує його залежно від ситуації спілкування; комплексно застосовує мовні і немовні засоби з метою комунікації, спілкування в конкретних соціально-побутових ситуаціях, уміє орієнтуватися в ситуації спілкування, виявляє ініціативність, стриманість у спілкуванні; оволодіває культурою мовленнєвої комунікації; спілкується українською мовою залежно від ситуації. [8, с.234]

Програмні завдання з формування діалогічного мовлення.

Учити виявляти ініціативу в спілкуванні з дорослими, звертатись із запитаннями різного типу (Чому? Як? Навіщо? Для чого? Як ви гадаєте?); підтримувати розмову, запропоновану дорослими. Учити вести діалог на запропоновані теми. Учити починати розмову, використовуючи вставні слова та речення: дивіться (дивись), бачите (бач), прошу вас (тебе), даруйте, перепрошую, по-моєму, я думаю, я гадаю, уявіть собі. Своєчасно відповідати на першу репліку, використовуючи стверджувальні слова-речення (так, так-так, саме так, авжеж, атож, еге ж), заперечні слова-речення (Ні! Ой, ні! Ні в якому разі! Не можу! Не вийде!). Формувати вміння проводити розпитування (Розпитай Незнайка, що він любить). Уникати грубих, зневажливих слів. Засвоїти ласкаво-лагідні форми звертання (Катрусю, Михайлику, Оксаночко). Будувати різні форми діалогу між двома-чотирма дітьми на пропозицію вихователя як на заняттях, так і повсякденному житті. Учити дітей виявляти ініціативу в розмові з незнайомими дорослими та дітьми. Учити будувати діалог, використовуючи різноманітні діалогічні єдності, такі як: повідомлення-доповнення (уточнення); повідомлення-підтвердження (заперечення); повідомлення-прохання;

	<p>запит інформації-задоволення запиту; запит інформації-контрзапитання; прохання-згода (незгода); наказ-уточнення тощо. [8, с.233]</p> <p>Основні шляхи реалізації освітнього напрямку:</p> <p>Стимулювання інтересу до спілкування з однолітками та дорослими, створення ситуації, у якій дитині необхідно ставити запитання, цікавитися думкою інших, розпитувати про їхню діяльність та події їхнього життя. Використання дитячих проєктів, теми яких можуть бути різноманітні відповідно до інтересів дитини. Використання колективних творів, казок, загадок. Організація ігор-драматизацій, спектаклів, пальчикового театру, створення умов для гри-фантазування. Організація ігрових освітніх ситуацій. Вечори літературних розваг, літературні свята і театралізовані виступи. Створення сприятливих умов для інтеграції з іншими освітніми напрямами.[8, с.239]</p>
7.	<p>«Українське дошкілля». Програма розвитку дитини дошкільного віку. (О. І. Білан, Л. М. Возна, О. Л. Максименко та ін., 2017).</p> <p>У програмі особливий акцент зроблено на завданнях мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку, враховуючи обов'язковість дошкільної освіти з п'ятирічного віку.</p> <p>Понятійний апарат програми. У неперервному зв'язку з розвитком мислення відбувається мовленнєвий розвиток дитини. Здійснюється перехід від переважно діалогічного мовлення до розгорнутих висловлювань. У дітей з'являються такі форми діалогічного мовлення, як пояснення, міркування. У старшому дошкільному віці формується новий вид мовлення – внутрішнє мовлення, що стає засобом формування й функціонування внутрішніх розумових дій.</p> <p>Окремо визначення цих понять в програмі не представлено.</p> <p>Старший дошкільний вік (шостий рік життя)</p> <p>Освітня лінія «Мовлення дитини», параграф «Зв'язне мовлення» [3, с.231].</p> <p>Серед показників компетентності дитини у параграфі зв'язне мовлення виділяють: дає розгорнуті відповіді на запитання; підтримує запропонований діалог відповідно до теми; будує стимульований діалог відповідно до ситуації (групове</p>

	<p>мовлення); володіє різними формами мовленнєвого етикету та культурою спілкування.</p> <p>Освітні завдання у параграфі «Зв’язне мовлення»: учити будувати діалог на запропоновану тему. Вчити виявляти ініціативу у спілкуванні з дорослими, звертатись із запитаннями різного типу (чому?, як?, навіщо?, для чого? Тощо); підтримувати розмову, запропоновану вихователем; вести діалог на запропоновану тему. Вправляти у вмінні розпочинати розмову, добирати першу репліку діалогу, своєчасно відповідати на вербальне звернення співрозмовника, використовуючи стверджувальні слова та речення.</p> <p>Методи, прийоми, засоби. У розвитково-ігровій діяльності використовуються сюжетно-рольові ігри, театралізовані ігри, ігри-драматизації, інсценування, конструкторсько-будівельні ігри, дидактичні ігри, навчально-друковані ігри, ігри на розвиток креативності, іграшки.</p> <p>Тематика дидактичних ігор для розвитку зв’язного мовлення: «Мандрівка по кімнаті», «Чи знаєш ти?», «Літак», «Екскурсія в музей образотворчого мистецтва», «Де і коли це було?», «Хто як працює?». [3, с. 220]</p> <p>В програмі виділено показники компетентності випускника дошкільного навчального закладу, серед яких є такі компетентності, що характеризують стан комунікативної компетентності [3, с.236]:</p> <p>уміє спілкуватися з людьми різного віку та статі; виявляє прихильність до дорослих та однолітків, уміє висловлювати своє ставлення, прагне позитивної оцінки довколишніх; здатний до особистісного контакту з дорослим; уміє розв’язувати проблемні питання; володіє мовленнєвим етикетом; бере участь в іграх-драматизаціях, іграх-інсценуваннях, театралізованих іграх, передаючи образ за допомогою засобів зовнішньої виразності.</p>
8.	<p>«Я у Світі». Програма розвитку дитини від народження до шести років. Наук. кер. – О. Кононко (2019)</p> <p>Розділ Старший дошкільний вік, освітня лінія «Мовлення дитина» [7, с.352].</p> <p>Поняття. Основи компетентності дитини – формування цілісної картини світу як життєвого орієнтира, розширення та поглиблення досвіду, завдяки якому дитина</p>

розв'язує проблеми, виявляє гнучкість, діє адекватно та ефективно, приймає свідомі рішення, задовольняє свої соціальні та індивідуальні потреби, проявляє базові якості особистості, досягає успіху у різних видах діяльності. [7, с. 8] .

Діалог у старшому дошкільному віці є не просто освоєнням композиційної форми мовлення, а й важливою складовою соціального мовлення, особистісного становлення дитини. Діалогічне спілкування потребує від дитини не лише орієнтації на зміст повідомлення, на власні інтереси, а й урахування позиції партнера. Воно є важливою складовою спільної діяльності. Під час діалогічного мовлення дитина цього віку вміє запитати, заперечити, обґрунтувати думку, подякувати, вибачитися, розповісти про себе. [7, с.352]

Показники діалогічно-комунікативної компетентності [7, с.357]:

Знання: цікавиться мовленням дорослих та однолітків, слухає і розуміє досить складні звернення, прохання, доручення; добре розумієпочуте, охоче його обговорює, відповідає на запитання щодо змісту, коротко переказує його; запитує про незрозуміле, використовує пояснення дорослого під час спілкування з іншими; уважно та критично ставиться до власного й чужого мовлення, має сформоване внутрішнє мовлення, знає формули мовленнєвого етикету; володіє здатністю до елементарної рефлексії, оскільки усвідомлює вплив своїх слів на іншого, будує свої висловлювання з урахуванням можливих реакцій партнера по спілкуванню; свідомо використовує мовленнєві засоби під час спілкування.

Уміння: ініціює контакти, адекватно реагує на пропозиції інших, виразно передає словами та мімікою свою готовність спілкуватися; уміє обмінюватися інформацією, вислуховувати, не переривати іншого, домовлятися, узгоджувати позиції, розподіляти ролі, налагоджувати плідну взаємодію; цінує партнера спілкування незалежно від ступеня своєї прихильності до нього; орієнтується в ситуації спілкування, може коректно припинити взаємодію; володіє навичками виправлення мовленнєвих помилок, усвідомлює, що це допомагає порозумітися з дорослими та однолітками.

Освітні завдання з формування діалогічного мовлення та комунікативних вмінь [7, с356]:

- розвивати уміння диференційовано використовувати різноманітні засоби спілкування (словесні, мімічні, пантомімічні) з урахуванням конкретної ситуації;
- формувати уміння встановлювати контакт з дорослими та однолітками, привертати увагу до себе, вправляти в умінні вести діалог, розв’язувати конфлікти у прийнятний спосіб;
- виховувати критичне ставлення до власного мовлення та мовлення інших;
- заохочувати та схвалювати ініціативу щодо мовленнєвого спілкування старших з молодшими;
- формувати уміння передавати словом свої почуття, ставлення.

Організаційні форми. Програма створює простір для творчого використання різних педагогічних технологій, прояву гнучкості в підході до кожної дитини.

Пропоновані заняття на тиждень для старшого дошкільного віку: музична діяльність, образотворча діяльність, конструювання, фізичні заняття, ознайомлення із соціумом та власним Я, ознайомлення із природнім довкіллям, логіко-математичний розвиток, розвиток мовлення, художня література, підготовка до навчання грамоти.

Отже, провідною наскрізною лінією з формування всебічно розвиненої особистості виступає діалогічне мовлення дітей шостого (сьомого) року життя. Діалогічна компетентність та завдання з її формування не виділено окремим пунктом у розглянутих програмах, проте в програмі «Я у світі» представлена діалогічно-комунікативна компетентність, комунікативна компетенція – у програмі «Стежини у Всесвіті», діалогічна компетенція – у програмі «Світ дитинства», комунікативна діяльність, або спілкування – у програмі «Впевнений старт», у програмі «Українське дошкілля» – мовленнєвий розвиток дитини, діалогічне мовлення, програма «Соняшник» проголошує мовленнєво-комунікативний розвиток, діалогічне мовлення, а програма «Дитина» акцентує увагу на комунікативній готовності, діалогічному мовленні.

Можна говорити про спільні методи, засоби, програмні результати навчання, заняття з формування діалогічного мовлення.

Аналіз програм «Я у світі», «Українське дошкілля», «Соняшник», «Світ дитинства», «Дитина» дає змогу зробити висновок про те, що завдання щодо

розвитку діалогічної компетентності окремо не виділяються, а загалом підпорядковані досягненню кінцевої мети – формуванню навичок комунікативного спілкування та використання їх в різних видах діяльності у спілкуванні як з дорослими, так і з дітьми.

У комплексній програмі «Стежини у Всесвіт» автори наголошують на важливості вчити дітей ставити різні типи запитань, стимулюючи використання різних типів діалогічних єднань. У програмі «Я у світі» автори наголошують на розвитку мовленнєвої інтенції, орієнтації на зміст повідомлення, на власні інтереси, а також урахуванні позиції партнера по спілкуванню. У комплексній програмі «Впевнений старт» вбачається створення дорослими діяльнісних розвивальних ситуацій як інструменту для формування здатності використання мови для самовираження.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, провідною наскрізною лінією з формування всебічно розвиненої особистості виступає діалогічне мовлення дітей шостого (сьомого) року життя. Термін «діалогічна компетентність» окремо не використовується в розглянутих програмах, а завдання спрямовуються на формування діалогічного мовлення, спілкування, діалогічно-комунікативної компетентності, комунікативної діяльності тощо, що потребує подальших узагальнень та конкретизації.

Подальші перспективи досліджень вбачаємо в розробці критеріїв оцінки, завдань, прийомів з формування діалогічної компетентності дітей старшого дошкільного віку, а також узагальненні завдань із формування діалогічної компетентності дітей старшого дошкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Базовий компонент дошкільної освіти. (2021). URL:<https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini>
2. Байєр, О.М., Батліна, Л.В., & Богуш, А.М. (2015). *Світ дитинства: комплексна освітня програма для дошкільних навчальних закладів*. Батліна, Л.В. (Ред). Тернопіль: Мандрівець.

3. Білан, О.І. (2017). *Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля»*. Низковська О.В. (Ред). Тернопіль: Мандрівець.
4. Воронов, В.А., Ковальчук, К.В., Піканова, Н.В., Рейпольська, О.Д., Сисоєва, С.О., & Станкевич, К.Ю. (2021). *Програма освіти дітей раннього та дошкільного віку «Освіта і піклування / Education & Care»*. Київ: ФОП В.Б. Ференець.
5. Гавриш, Н.В., Панасюк, Т.В., Піроженко, Т.О., Рогозянський О.С., Хартман, О.Ю., & Шевчук, А.С. (2017). *Освітня програма «Впевнений старт» для дітей старшого дошкільного віку*. Піроженко Т. О. (Ред.). Київ: Українська академія дитинства.
6. Калуська, Л.В. (2014). *Комплексна програма розвитку, навчання та виховання дітей дошкільного віку «Соняшник»*. Тернопіль: Мандрівець.
7. Кононенко, О.Л., Аксьонова, О.П., Аніщук, А.М., & Артемова, Л.В. (2014). *Програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у світі2 (нова редакція). Від трьох до шести (семи) років*. Київ: ТОВ «МЦФЕР-Україна».
8. Крутій, К.Л. (2020). *Стежинки у Всесвіт: комплексна освітня програма для дітей раннього та передшкільного віку*. Запоріжжя: ТОВ «ЛПІС» ЛТД.
9. Огнев'юк, О.В., & Волинець, К.І. (2012). *Дитина: Програма виховання і навчання дітей від двох до семи років*. Київ: ун-т ім. Б.Грінченка.

REFERENCES

1. *Bazovyi komponent doshkilnoi osvity*. (2021). [*The basic component of preschool education*]. URL:<https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini> [in Ukrainian].
2. Baiier, O.M., Batlina, L.V., & Bohush, A.M. (2015). *Svit dytynstva: kompleksna osvitnia prohrama dlia doshkilnykh navchalnykh zakladiv [The World of Childhood: A Comprehensive Educational Program for Preschools]*. In Batlina L.V. (Eds.). Ternopil: Mandrivets.[in Ukrainian].
3. Bilan, O.I. (2017). *Prohrama rozvytku dytyny doshkilnoho viku «Ukrainske doshkillia» [Preschool Child Development Program «Ukrainian Preschool»]*. In Nyzkovska O.V. (Eds.). Ternopil: Mandrivets.[in Ukrainian].
4. Voronov, V.A., Kovalchuk, K.V., Pikanova, N.V., Reipolska, O.D., Sysoieva, S.O., & Stankevych, K.Iu. (2021). *Prohrama osvity ditei rannooho ta doshkilnoho viku «Osvita i pikluvannia / Education & Care» [Early Childhood and Preschool Education Program «Education & Care»]*. Kyiv: FOP V.B. Ferenets.[in Ukrainian].
5. Havrysh, N.V., Panasiuk, T.V., Pirozhenko, T.O., Rohozianskyi, O.S., Khartman, O.Yu., & Shevchuk, A.S. (2017). *Osvitnia prohrama «Vpevnanyi start» dlia ditei starshoho doshkilnoho viku [Educational program «Confident Start» for children of senior preschool age]*. In Pirozhenko T. O. (Eds.). Kyiv: Ukrainska akademiia dytynstva. [in Ukrainian].

6. Kaluska, L.V. (2014). *Kompleksna prohrama rozvytku, navchannia ta vykhovannia ditei doshkilnoho viku «Soniashnyk» [Comprehensive program for the development, education and upbringing of preschool children «Sunflower»]*. Ternopil: Mandrivets. [in Ukrainian].

7. Kononenko, O.L., Aksonova, O.P., Anishchuk, A.M., & Artemova, L.V. (2014). *Prohrama rozvytku dytyny doshkilnoho viku «Ja u sviti2 (nova redaktsiia). Vid trokh do shesty (semy) rokiv [Preschool child development program «I am in the world2 (new edition). From three to six (seven) years old]*. Kyiv: TOV «MTsFER-Ukraine». [in Ukrainian].

8. Krutii, K.L. (2020). *Stezhynky u Vsesvit: kompleksna osvitnia prohrama dlia ditei rannoho ta peredshkilnoho viku [Paths to the Universe: a comprehensive educational program for early and preschool children]*. Zaporizhzhia: TOV «LIPS» LTD. [in Ukrainian].

9. Ohneviuk, O.V., & Volynets, K.I. (2012). *Dytyna: Prohrama vykhovannia i navchannia ditei vid dvokh do semy rokiv [Child: A program for raising and educating children from two to seven years old]*. Kyiv: un-t im. B.Hrinchenka. [in Ukrainian].

Матеріал надійшов до редакції 01.04.2025

ПОШУКИ Й ЕКСПЕРИМЕНТИ

УДК 376-056.36:616.8-056.7

Оксана Кисла,

аспірантка

E-mail: kisla0108@gmail.com,

ORCID ID: 0009-0004-2523-9146

Oksana Kysla,

Postgraduate student

Інститут спеціальної педагогіки і психології

імені Миколи Ярмаченка НАПН України, м. Київ, Україна,

вул. Берлінського 9, м. Київ, 04060, Україна

Mykola Yarmachenko Institute of Special Pedagogy and Psychology
of National Academy of Educational Sciences of Ukraine

Kyiv, Ukraine,